

פתח דבר

כתביו של חסן אל־בנא, מייסדו של ארגון "האחים המוסלמים", הם העמודים שעליהם בנויה האידיאולוגיה של הארגון ושל התנועות האסלאמיות המזוהות עמו. מי שלא עיין בהם מעולם מתקשה להבין מה מבדיל את הארגונים האלה מן הממסד הדתי האסלאמי, ומה מניע את מלחמתם הן בשליטי ערב והן בשליטי המערב. מי שעיין בהם הופתע בוודאי לגלות כי הכרתו את האסלאם ואת מושגי היסוד שלו אינה מקנה לו הבנה מספקת בהגותו של בנא בעלת האופי הפונדמנטליסטי. לכן עליו להשלים את ידיעותיו במיסטיקה אסלאמית, בתולדות הרפורמה וההגות האסלאמית בעידן החדש וכן בהיסטוריה של מצרים ושל המזרח־התיכון במחצית הראשונה של המאה ה־20.

כשהתחלתי לעסוק בפונדמנטליזם האסלאמי הופתעתי לגלות עד כמה דלה ספרות המחקר בעברית בתחום הזה. לא רק שחסר תרגום של האיגרות של בנא לעברית אלא שחסרים גם מחקרים העוסקים בצמיחת "האחים המוסלמים" ובהתפתחות תפיסת העולם שלהם.¹ גם בשפות אחרות קיים חסר בתחום הזה. אמנם נכתבו מאמרים וספרים באנגלית ובצרפתית על תולדות הארגון, אך ככל הידוע לי, זכו חמש איגרות בלבד של בנא לתרגום אקדמי לאנגלית – זה של צ'רלס ונדל.² לפיכך התוכן של רוב איגרותיו של בנא מוכר במערב

1. ב־2012 הופיע, לראשונה בעברית, קובץ מאמרים בשם "האחים המוסלמים", חזון דתי במציאות משתנה". ר' ביבליוגרפית נבחרת.

2. Charles Wendell, *Five Tracts of Ḥasan al-Bannā (1906-1949): A Selection from the Majmu'at Rasa'il al-Imām al-Shahīd Ḥasan al-Bannā* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1978).

כפי שהוא מופיע באתרי האינטרנט האסלאמיים; כצפוי, התרגום לאנגלית באתרים האלה מגמתי ולא מדויק.

כמה מן המחקרים על "האחים המוסלמים" ועל ארגונים אסלאמיים אחרים נכתבו תוך עקיפת כתביו של בנא והתשתית הרעיונית שהוא הניח לפונדמנטליזם האסלאמי. רוב המחקרים האלה, שתיארו תמונת מצב בלי להתעמק באידיאולוגיה, ייחסו לארגונים האסלאמיים מניעים לאומיים ייחודיים וכן מגמות של התמתנות ושל פרגמטיזם. זאת בעוד הארגונים המגדירים עצמם בגאווה ארגונים סלפיים, היינו, דבקים בתורת האבות,³ לא סטו כמלוא הנימה מן הדרך שהתווה להם בנא. בכלל, כל הבקיא ברקע האידיאולוגי של ארגוני האסלאם משתאה בכל פעם מחדש מן הנוקשות הרעיונית הרבה של הארגונים האלה ומעוצמת דבקותם ביעדים שהציבו להם אנשי ההגות המקובלים עליהם.

את האיגרות כתב בנא במהלך שנות ה-30 וה-40 של המאה ה-20. האיגרת (רסאלה, וברבים רסאאל) הייתה סוגה ידועה של כתיבת פרוזה בימי הביניים. גם בתחום הדתי איגרת הייתה מילה נרדפת למאמר קצר בנושא קונקרטי. נראה שבנא אימץ את הסוגה הזאת בשל הנופך המסורתי שלה ובשל חוסר רצונו להשתמש במונחים השאולים מתרבות המערב. רוב איגרותיו התפרסמו כמאמרים בעיתוני התנועה, וחלק מהן הופצו לאחר מכן בעלוונים ובקונטרסים שונים. המאמרים האלה, מכלל המאמרים שנכתבו על-ידי בנא, נאספו לספר מג'מועת אל-רסאאל (קובץ האיגרות) רק לאחר מותו, כמו ספר הזיכרונות שעליו מתנוסס שמו, מד'כראת

3. משמעות המילה סלף, שממנה נגזרת המילה סלפיה, היא אבות קדומים, ובאנגלית – ancestors. האסלאמיסטים מעדיפים את המילה הזאת על-פני המילה אצוליה, שמשמעותה בערבית המודרנית היא פונדמנטליזם.

אל־דעוה ואל־דאעיה (זיכרונות הבשורה ומפיציה).⁴ הקובץ, שנמצא על מדפי ספרים רבים, הפך עם הזמן למדריך הקנוני של "האחים המוסלמים". איגרות נוספות שלו, שאינן נכללות בקובץ, פורסמו באתרי אינטרנט שונים.

תרגום האיגרות, המוגש בזאת לקורא העברי, נועד להשלים את החסר בתחום המחקר, ולאפשר לכל מי שאינו שולט בשפה הערבית להכיר מקרוב את האידיאולוגיה של הפונדמנטליזם האסלאמי. יש להדגיש שהאידיאולוגיה הזאת אינה מייצגת את הזרם המרכזי באסלאם הסוני. במילים אחרות: הרעיונות של בנא ועקרונות האסלאם הממסדי אינם היינו הך. בנא שיווה לארגון שאותו הקים מאפיינים לוחמניים שנועדו לקרוא תיגר על הממסד האסלאמי של תקופתו ולדרוש רפורמות פנים־אסלאמיות. הוא חזר והדגיש את אופיו המקיף, החובק כול של האסלאם, שלדבריו, אינו רק דת, אלא מערכת כלכלית, חברתית, פוליטית, תרבותית וצבאית. בעיניו של בנא, האסלאם הוא חזות הכול, ולכן לא ניתן להפקיד אותו בידיהם של אנשי הדת בלבד. אין זה מקרה שבראש "האחים המוסלמים" במצרים לא עמד מעולם איש דת, וכך היה הדבר בדרך כלל גם בתנועות האחרות המזוהות עם הארגון הזה. בנא היה מורה, ובין אלה שעמדו בראש הארגון אחריו היו כמה עורכי דין ומורים. לפיכך תמוה החופש שלקח לעצמו להגדיר מחדש ערכים אסלאמיים ולהתפלמס עם אנשי דת בסוגיות הלכתיות.

העיקרון שהנחה אותי בעבודתי היה להקפיד על דיוק, אך לא להיצמד לתרגום מילולי של הטקסט, אלא ליצור נוסח עברי מודרני שיאפשר קריאה זורמת. זו הסיבה, למשל, לכך שנמנעתי מתרגום

4. קהיר, ללא תאריך. הזיכרונות נכתבו בסדרת מאמרים שפורסמה בשלהי שנות ה־40.

מילות הפנייה "יא" ו"איהא", השכיחות מאוד בערבית, אך נשמעות אנכרוניסטיות כשהן הופכות ל"הוי" בעברית.

כמה הערות:

א. התרגומים מבוססים, כאמור, על קובץ האיגרות של בנא שראה אור בבירות בשנות ה-50 של המאה ה-20. הספר, אשר הודפס במהדורות רבות, ללא שינויים כמעט, רצוף שיבושים וטעויות דפוס. בשל כך נעזרתי באתרי אינטרנט אסלאמיים כמו: www.rasail.blogfa.com וכן: bookstree.com/books/37index.htm. יש לציין שגם האתרים האלה אינם נקיים משיבושים.

ב. בסך הכול תרגמתי חמש־עשרה איגרות. שתי איגרות – "אל־מנאג'את" ("בסוד שיח") ו"אל־מאת'וראת" ("מורשת") – לא תורגמו מכיוון שאופיין צופי־דתי, ולא דווקא אידיאולוגי. כאמור, באתרי האינטרנט קיימות איגרות נוספות. בחלק מן המקרים מדובר בפיצולה של איגרת אחת לכמה איגרות נפרדות. כך, למשל, באתרים שונים מפוצלת האיגרת "בעיותינו לנוכח סדרי האסלאם", לשלוש איגרות שונות: "בעיותינו לנוכח סדרי האסלאם", "סדרי השלטון" ו"הסדרים הכלכליים".

ג. למען הקוראים שאינם שולטים ברזי דת האסלאם, הקדמתי פרק שכותרתו "מושגי יסוד באסלאם". למושגים שאינם מופיעים בפרק הזה ניתן הסבר בגוף הספר. בהנחה שיהיו קוראים שלא יגלו עניין בכל האיגרות, אלא בחלקן בלבד, הוסברו כמה מושגים בכל איגרת מחדש.

ד. כללי התעתיק מערבית לעברית שננקטו בספר הזה הם בדרך כלל הכללים המקובלים:

ث - ת'; לדוגמה: עֵת'מאן (נהגית כמו th).

ج - ג'; לדוגמה: ג'מאל, ג'האד.

خ - ח'; לדוגמה: אבן ח'טאב.

ז - ד'; לדוגמה: מִדְּהַב (נהגית כמו ז).

ג - ע'; לדוגמה: ע'אלי (נהגית כמו ג).

כדי להקל על הקוראים תועתקה האות **ض** כ־ד רגילה, וכך גם האות **ظ** שתועתקה כ־ז.

ה. באיגרות עושה בנא שימוש רחב מאוד במונח דְעֵנָה, שמשמעותו בדרך כלל היא הפצת הבשורה שלו, היינו, הרעיון האסלאמי במתכונת שעוצבה על־ידו.⁵ עיון במילון מעלה כי למילה הזאת יש משמעויות רבות בעברית, כמו: טענה, הטפה, קריאה, הזמנה, תביעה ותעמולה. אף אחת מן המילים הללו אינה משקפת במדויק את המשמעות שביקש בנא להעניק למושג דעוה. לאחר לבטים רבים החלטתי לתרגם את המילה בכל מקום שבו היא מופיעה על־פי ההקשר שלה בטקסט. בדרך כלל היא תורגמה למילה בשורה.

ו. פסוקי הקוראן מופיעים במירכאות כפולות בציון מראה המקום. אלה מובאים מתוך תרגומו הנפלא של פרופ' אורי רובין.⁶
 ז. התאריכים על־פי לוח השנה המוסלמי המצוינים באיגרות הומרו לתאריכים על־פי לוח השנה הנוצרי באמצעות תוכנת ההמרה באתר האינטרנט: prayer.al-islam.com/convert.asp. התוכנה הזאת מניחה אפשרות סטייה של יום אחד לכאן או לכאן.
 ח. סדר ההופעה של האיגרות בספר כרונולוגי. בקביעת מועד פרסומן של האיגרות נעזרתי רבות בספרו של יוסף אל־סיד, "האחים המוסלמים": האם מדובר בהתעוררות אסלאמית?⁷ בסוף

5. יש לציין שהמושג דְעֵנָה הוא קדום ומשמעותו המקובלת היא הטפה להתאסלמות.

6. הקוראן, תרגם מערבית והוסיף הערות, נספחים ומפתח: אורי רובין (תל־אביב: אוניברסיטת תל־אביב, הוצאה לאור, 2005).

7. יוסף אל־סיד, אל־אח'ואן אל־מסלמון: הל הי צחווה אסלאמיה? שלושה כרכים (קהיר: מרכז אל־מחרוטה, 1994).

הכרך השני של הספר מופיעה טבלת המאמרים של בנא שבה מפורטים מועדי פרסומם.

שלמי תודה

תודתי נתונה בראש ובראשונה למורי ורבי פרופ' ישראל גרשוני, אשר יזם, יעץ ודחף את הפרויקט הזה. ללא עזרתו לא הייתי יוצא למסע התרגום.

תודה לפרופ' אייל זיסר, שבעת כהונתו כראש מרכז דיין באוניברסיטת תל-אביב קיבל לפרסום את הספר במסגרת המכובדת של המרכז.

תודה מיוחדת לידידי ישראל שרנצל, שעבר על התרגומים, תיקן והעיר הערות חכמות. לבקיאותו יוצאת הדופן בערבית ובאסלאם הייתה תרומה רבת ערך.